

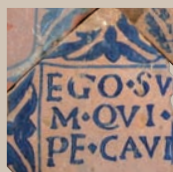

03

TERRACOTTAMUSEU
 CONSORCI **DE**LES **GAVARRES**
 ARXIU **COMARC**AL **DEL** **BAIX**EMPORDÀ

DABA 2008

INDEX

Arxius i museus en la societat de la informació

2

Les rajoles heràldiques del castell de Vulpellac

3

El patrimoni cultural de les Gavarres

6

Bonaventura Casadevall, articulista de *L'Avenç del Empordà*

8

1

2

1- Dipòsits de documentació de l'Arxiu Comarcal. Foto: Quim Tor

2- Magatzems de reserva del Terracotta Museum. Foto: Adela Piera

ARXIU I MUSEUS EN LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

Hi ha qui diu que les institucions no canvien o canvien poc. Potser els museus i els arxius són les excepcions que confirmen la regla, doncs no hi ha dubte que en els darrers anys han estat capaços de transformar-se profundament, de renovar-se, i de projectar-se en el futur.

La informació és condició necessària per aconseguir valors humans fonamentals com ara la llibertat, el progrés i el desenvolupament social i personal. Els museus i els arxius públics són justament espais privilegiats d'accés a aquest coneixement, centres locals d'informació que faciliten als seus usuaris tota mena de coneixement i informació. Des d'aquest punt de vista, sembla prou evident que ambdues institucions passen a assumir un paper protagonista en la nova societat del coneixement i la informació. Han evitat el perill d'esdevenir residus marginals de la cultura i de la recerca i s'han situat al centre de l'escenari.

Els seus professionals en som ben conscients, i pensem, els usuaris també. Els polítics, creiem, han sabut estar a l'alçada de les circumstàncies i d'aquí el suport a la creació i renovació d'arxius i museus que estem veient a Catalunya i en particular a la nostra població. Però cal que el conjunt de la població en sigui també conscient. I cal divulgar-ho perquè en democràcia la societat del coneixement ha de ser un fenomen a l'abast de tothom, i els arxius i els museus uns punts de connexió bàsics entre aquest gran públic i la nova societat que sembla anar-se configurant.

De tota manera, aquesta aparent prosperitat del fenomen de transformació de museus i arxius, junt al seu enorme profit per al patrimoni cultural, ha creat freqüents tensions entre la realitat i el desig, entre els plantejaments professionals i les voluntats dels polítics, fins i tot entre velles filies i noves fòbies. Fins el punt de distorsionar en alguns casos el propi concepte i l'àmbit d'actuació d'ambdues institucions, en que sembla que hi pot càpiga qualsevol proposta cultural.

Museus i arxius juguen un paper clau en l'accés als recursos documentals i patrimonials indispensables. La seva acció, pensem, afavoreix el desenvolupament econòmic i social, contribueix al sosteniment de la llibertat intel·lectual, a la preservació dels valors democràtics i als drets civils, i acullen els seus usuaris sense distinció d'edat, sexe, estatus professional, o econòmic, i sigui quin sigui el seu origen cultural o ètnic, la seva adscripció religiosa o política. ■

1 Conjunt de 4 rajoles amb les armes dels Sarriera, dels Biure i dels Sarroca i la llegenda "Ego sum qui pecavi 1533". Sèrie blava "gòtica" de motius heràldics. Fons Terracotta Museu.

LES RAJOLES HERÀLDIQUES DEL CASTELL DE VULPELLAC

A finals de febrer d'enguany, i procedents del mercat anti-quari, va ingressar al fons de Terracotta Museu un lot de cinc rajoles de paviment originàries del castell de Vulpellac. Unes peces que es daten entre els anys 1533-1539 i que corresponen a la sèrie que hom ha designat genèricament com a rajoles "gòtiques" de motius heràldics (fig. 1 i 2).

Tres de les rajoles recuperades porten dibuixades decoracions heràldiques (els escuts familiars dels Sarriera, dels Sarroca i dels Biure) i les altres, dos lemes epigràfics inscrits també dins escuts: "Ego sum qui pecavi" amb la data de 1533 ("Jo sóc el qui ha pecat 1533"), referit a Miquel Sarriera, aleshores senyor del castell, i "Doce me facere voluntatem tuam" ("Ensenya'm a fer la teva voluntat"). Acompanyant la decoració principal trobem als angles una reproducció de temes vegetals clàssics, els quals combinats coordinadament entre si formen un dibuix que recorda un motiu vegetal, una mena de capoll de disposició cruciforme.

Val a dir que la confessió "Ego sum qui pecavi" es troba escrita de manera reiterativa no només en les rajoles de paviment, sinó també en enteixinats i diverses llindes del castell. Una frase que, tanmateix, ha donat peu a una llegenda macabra segons la qual Sarriera féu matar injustament, com Otel·lo, la seva muller i que, de retruc, ha servit per popularitzar el castell i el personatge.

TÈCNICA

Com la majoria de rajoles, les del castell de Vulpellac són fetes a motlle. Des d'un punt de vista físic, les rajoles són quadrades i mesuren 15 x 15 cm de costat, amb un gruix constant de 2 cm. Una característica present en tots els exemplars recuperats és el bisell inclinat cap endins dels costats de les rajoles que garanteix la bona conjunció frontal en el moment de ser col·locades (fig. 3). Pel que fa al revers, es presenta llis.

L'argila és de regular qualitat en tots els exemplars, amb presència prou visible d'impureses per un excés d'intrusions minerals i un dèficit de decantació en les pastes; això la fa porosa i relativament fràgil. Pel que fa al color, predomina el to palla –ocre clar–, tot i que en algun exemplar observem tonificacions més rosades, fruit sens dubte d'una cosa tan aleatòria com el procés de cocció.

Les rajoles del castell de Vulpellac són decorades amb blau i fetes amb trepa. La trepa és la tècnica decorativa (i per extensió el dibuix que en resulta) que possibilita l'ornamentació manual d'un objecte ceràmic a partir de la utilització d'una làmina flexible amb un dibuix retallat. La seva aplicació és molt senzilla: es disposa la plantilla damunt la peça amb la base d'esmalt (en el nostre cas blanc d'estany), tot acolorint els espais que es deixen buits amb blau (òxid de cobalt).

Hom situa l'inici de la producció de rajoles "gòtiques" fetes a trepa durant el darrer quart del segle XV, moment en què els escudellers barcelonins introdueixen l'ús d'aquesta tècnica decorativa d'una manera generalitzada. La seva aplicació va permetre realitzar produccions seriades alhora que agilitar la tasca decorativa, amb una clara voluntat de rapidesa, uniformitat i economia de producció. Aquestes rajoles fetes a trepa cobreixen la primera meitat del segle XVI, amb prolongacions fins a la darrereria del segon terç de segle, tal com avala la troballa d'algunes rajoles heràldiques.

L'ARISTOCRÀCIA EN TEMPS DIFÍCILS

Enmig de la davallada econòmica i demogràfica del país, després de les grans pestes, de les revoltes remences i dels deu anys de la dramàtica guerra civil del segle XV, la noblesa rural catalana pateix com tota la societat els desequilibris inflacionistes del període i les conseqüències de les retallades en la seva fiscalitat, de l'emancipació de la pagesia i

Rajola amb la llegenda "Doce me facere voluntatem tuam" inscrita dins un escut. Sèrie blava "gòtica" de motius heràldics. Fons Terracotta Museu.

del poder cada vegada més important dels consells que governen els municipis, controlats per la burgesia no subjecta al feudalisme.

Les bandositats entre nobles, senyors de castells i pobles, és la tònica imperant en el segle XVI. Alguns d'aquests, fins i tot, es dediquen al banditatge o protegeixen els bandolers i les seves quadrilles i els donen suport a canvi de compensacions monetàries. Les autoritats reials, els virreis i veguers, per aturar la violència, han de donar ordres estrictes sobre l'ús d'armes i controlar els bàndols en discòrdia.

L'aristocràcia terratinent i castellera, transforma les seves petites fortaleses amb la intenció de fer-hi exhibició de domini. Els seus casals, abans rústecs i d'una certa austeritat –explicable per la funció bèl·lica defensiva que havien de tenir– prenen al segle XVI una esplendor insolent, una superba brillantor i una ostentació de poder que sabem infundades.

És una mostra palpable de la reacció senyorial. Malgrat la crisi i la pèrdua de poder, els nobles fan un esforç, endeutant-se si cal, per demostrar tot el contrari. Així veiem com els castells que tenen caràcter urbà es transformen en palaus, amb grans finestres i balconades, portes amb arcaades i interiors més sumptuosos, de sostres enteixinats, paviments enrajolats finament i grans llars de foc. La tasca constructiva més exhibicionista és la proliferació d'escuts heràldics de la nissaga o dels de les famílies amb les quals van emparentant, col·locats en baixos relleus de pedra, esculpits en els enteixinats de fusta, en els enrajolats o en els vitralls de les finestres.

UN PERSONATGE CONFLICTIU SEGONS LES LLEGENDES

Dels Sarriera, senyors de Vulpellac, podem dir que devien estar immersos en tots els inconvenients propis d'aquest

segle i abocats a sobreviure de la forma que fos i amb els mètodes a l'abast per no decaure. D'ells es diu que eren gent "de sangs calentes", de bel·licositat intermitent. De totes maneres, documentalment ben poques coses sabem d'aquesta nissaga i de vegades només coneixem aspectes de la seva existència a través de llegendes, amb fonament o sense, fruit de les imaginacions romàntiques.

Miquel de Sarriera és el més famós d'aquest cognom per les inscripcions que va deixar al seu castell baixempordanès. Es diu que en la seva joventut havia sigut bandoler, d'una forma més o menys clandestina. Fins i tot se li atribueixen profanacions de temples i maltractaments a capellans; es conta que una vegada va entrar armat amb el cavall dins d'una església per castigar un clergue en plena missa.

També s'explica que en un atac de gelosia va tancar la seva esposa en una cel·la fosca fins que va morir i aleshores l'enterrà en el pati del castell. Tot això venia perquè el seu amic el baró de Cruilles, senyor de Peratallada –i, per tant, veí seu–, hi anava a vegades a jugar a escacs i Sarriera va observar que entre l'esposa i l'amic s'encreuaven mirades de complaença i s'engelosí. Després de l'enterrament enfolí i li va donar per gratar amb les ungles el terra del pati com volent desenterrar la dona (llegenda contada per Llorenç Brunet, de Barcelona, l'any 1924).

Una altra versió diu que Sarriera s'enamorà d'una jove del poble que festejava amb un noi d'allà mateix. El pare, veient un enllaç avantatjós, casà la donzella amb el senyor. El noi desesperat, va explicar a Sarriera diverses mentides d'infidelitat de la novella esposa del baró. Aquest, mort d'enveja, la va tancar a la presó fins a la mort (altres diuen que la va emparedar). El noi, penedit, es va suïcidar (Joan Amades Folklore de Catalunya. Rondallística. Barcelona 1950).

També s'explica que Sarriera, per totes les malifetes, sacrilegis i crims, fou excomunicat i va haver d'anar a Roma a demanar perdó al Papa.

Les inscripcions del castell van fomentar aquestes historietes. Les dues més importants col·locades en diversos llocs com, per exemple, la de la biga d'una sala amb lletres blanques sobre fons negre: "Ego sum qui pecavi et egi iniqui obsecro Domine ne avertas me manus tuas contra me. 1533. Miquel Sarriera" i "Doce me facere voluntatem tuam" són frases de l'Antic Testament, del llibre segon de Samuel, atribuïdes al penedit rei David que havia ofès Déu.

Per les poques dades que tenim, sabem que Miquel de Sarriera heretà la baronia de Vulpellac del seu oncle Alfons de Sarriera i que féu testament l'any 1557; al cap de poc devia morir. S'havia casat en primeres noces amb Violant de Biure i enviduat, l'any 1538 s'emmaridà amb Violant Margarida de Sarroca, amb qui va tenir una filla, Joana,

Rajola amb l'escut de la família Sarriera. S'observa el bisell inclinat cap endins del lateral de la rajola. Sèrie blava "gòtica" de motius heràldics. Fons Terracotta Museu.

l'any 1549. Vidu de nou es tornà a casar aquesta vegada amb Polònia, probablement de cognom Moner; d'aquest enllaç va néixer un fill, Pere, l'any 1552, que va succeir el pare.

UN ENRAJOLAT MAGNÍFIC

Les rajoles del castell dels Sarriera reflecteixen el bon gust de Miquel en la decoració dels interiors i ens mostren noms i cognoms, emblemes heràldics i altres aspectes d'aquesta família. Vegem-ho (fig. 4): 1) Una porta l'escut Sarriera: una flor de lis sobre una muntanya de la qual brolla un rierol o riera. 2) Al costat, emmarcat per un escut, el nom del senyor de la casa. 3) Una altra amb la llegenda "Ego sum qui pecavi" amb la data de 1533. 4) Hi ha un l'escut de la família Biure, representat per dos pals en el primer quarter i en el segon una banda de sabre amb dos creus envoltada per altres deu creus petites disposades en orla. 5) Les armes de la família Sarroca, de la segona muller: tres roquetes o torretes, dos a sobre i l'altra a sota. 6) Un altre escut sense blasonar només amb la frase: "Uxor autem bona domino aprearatur" i l'any 1539, precisament un any després d'haver-se casat amb la dama Sarroca, com si Sarriera volgués agrair a Déu haver-li preparat una bona esposa. 7) Un escut també sense figures heràldiques que conté la frase bíblica "Doce me facere voluntatem tuam", l'única que és amb escriptura gòtica baixmedieval a diferència de les altres que són amb lletra llatina clàssica.

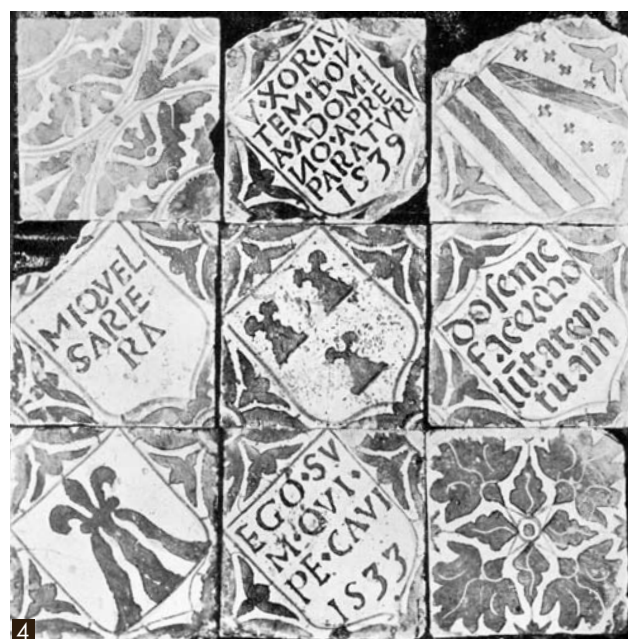
Altres paviments estarien formats per rajoles de mostra que potser es combinarien amb les blasonades i escrites; tot el conjunt és fet amb color blau sobre fons blanc.

Hi ha diferents opinions sobre aquests escrits; sobretot el que diu en llatí "Jo sóc qui va pecar". Alguns l'interpreten

per alguns com una penitència imposada per algun fet delictiu comès per Sarriera. Per bandositat? Per gelosia, com voldrien les rondalles? Per demanar la misericòrdia divina en un excés de misticisme obsessiu? Per exagerar el penediment de pecats normals que a ell l'amoïnen?

Sigui com sigui, de fet ens trobem en un període, segles XVI i XVII, en què es va generalitzar el fet de posar inscripcions en els edificis, sempre de temàtica moral o religiosa a causa del capteniment cristià de la gent d'aquell temps, tant a les cases de la pagesia com a les de la burgesia mercantil o en els casals de senyoria civil o eclesiàstica. De vegades en català, com aquesta: "Jesús, Joseph y Maria, son lo meu llum y guia" (mas Clotas, de Castell d'Empordà); d'altres de més erudites escrites en grec clàssic que diu traduït: "Coneix-te a tu mateix" (carrer dels Tarongers de la Bisbal); en castellà, "Mira que Dios te mira" (casal Ros-Ciurana, del mateix lloc i carrer); en llatí, "Spes mea in Deo est", és a dir, "la meua esperança és en Déu" (d'una casa de la Tallada), o aquesta altra: "Carissime time Deum et fuge a non timentibus eum", que exhorta a tenir temor de Déu (d'una casa de Parlavà). ■

Jordi Frigola i Arpa
Xavier Rocas Gutiérrez

Grup de rajoles "gòtiques" del castell de Vulpellac. Fotografia de Joan Foxà presa l'any 1970. La manca de coordinació en la disposició d'algunes de les rajoles i la diversitat estilística suggereixen una reconstrucció de l'enrajolat no ajustada a l'original.

Pou de glaç descobert de la font d'en Salomó. En el perfil es veuen els encaixos de la bastida utilitzada en la construcció. Fons del Consorci de les Gavarres.

EL PATRIMONI CULTURAL DE LES GAVARRES

El patrimoni cultural de les Gavarres és ja prou conegut pels habitants del massís. En el primer número del present butlletí es detallava el gran interès de l'inventari, anomenat "Gavarres: memòria i futur", eina que ens apropa al patrimoni cultural gavarrenc. Aquesta recerca es realitzà en el marc de la primera convocatòria del programa de l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC), impulsat des del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana (CPCPTC) del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. En aquesta recerca s'emfatitzà el patrimoni etnològic, ja que compta amb una significativa presència a les Gavarres i els seus elements constitueixen autèntiques xarxes d'explotació del territori. Per contra, aquests són els més desprotegits; les seves característiques senzilles i les seves modestes dimensions fan que en una primera impressió ens passin desapercebuts.

Partint d'aquestes dades, el Consorci per a la Protecció i la Gestió de l'Espai d'Interès Natural de les Gavarres, entitat que gestiona des del 1998 aquest espai protegit, està treballant per aconseguir un reconeixement i una protecció del patrimoni cultural amb la declaració de les Gavarres com a zona d'interès etnològic (ZIE). Aquesta voluntat ja s'havia materialitzat des dels inicis del Consorci amb la tramitació, el juny del 1999, de la primera proposta de declaració de ZIE. No ha estat fins enguany que s'ha pogut contractar un tècnic de patrimoni per donar un impuls definitiu a aquesta línia de treball. Cal dir que ha estat possible gràcies al suport del CPCPTC i mitjançant una línia de subvenció de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona dins el conveni que es va signar entre la Generalitat de Catalunya i les Caixes Catalanes al 2007-08.

L'objectiu d'aquest any és dur a terme una actualització i un estudi de les dades per redactar un informe complet de la realitat etnològica del massís. Amb aquesta documentació, el CPCPTC es trobarà en disposició de bastir una memòria explicativa, la qual serà posada –tal com preveu la llei– en consideració del Consell Assessor del Patrimoni Cultural de Catalunya i de l'Institut d'Estudis Catalans. Superat aquest tràmit, el Conseller del Departament de Cultura i Mitjans de

Comunicació ha de proposar al Govern de la Generalitat de Catalunya la declaració del massís de les Gavarres com a bé cultural d'interès nacional, en la categoria de zona d'interès etnològic.

MARC LEGAL

La protecció del patrimoni cultural de Catalunya està regulada per la Llei 9/1993 de 30 de setembre, del patrimoni cultural català. En virtut d'aquesta llei s'estableixen tres categories de protecció –per a béns mobles, immobles i immaterials– la de major rang de les quals és la de bé cultural d'interès nacional. El Govern de la Generalitat té la facultat de declarar aquest tipus de béns. A l'efecte de la seva declaració com a béns culturals d'interès nacional, els béns immobles es classifiquen en: monuments històrics, conjunts històrics, jardins històrics, llocs històrics, zones d'interès etnològic, zones arqueològiques i zones paleontològiques.

Pou de glaç de la font d'en Salomó. Detall de la porta d'empouar amb la pedra topall pels carros. Fons del Consorci de les Gavarres.

Les competències sobre el patrimoni etnològic de Catalunya recauen en el CPCPTC des de la seva creació l'any 1993, tota una singularitat si tenim en compte que la recerca i la protecció de la resta del nostre patrimoni cultural està en mans de la Direcció General del Patrimoni Cultural.

Les zones d'interès etnològic apareixen definides en la llei com el "conjunt de vestigis, que poden incloure intervencions en el paisatge natural, edificis i instal·lacions, que contenen en llur si elements constitutius del patrimoni etnològic de Catalunya". Els elements inventariats a les Gavarres durant la recerca IPEC encaixen bé amb aquesta definició. Tanmateix, la declaració del conjunt del massís com a ZIE comportaria importants problemes conceptuals i de gestió, mentre que la declaració d'un sol conjunt delimitable geogràficament no representaria la realitat del massís. S'ha optat, doncs, per una solució intermèdia: declarar diversos conjunts inclosos dins del massís que siguin representatius d'altres tantes formes de vida que podem considerar "tradicionals". Per tant, cada activitat d'explotació restarà representada pels seus elements, els quals han de comptar amb una representativitat, un estat de conservació, una estima popular i un accés adequats. Així mateix, la resta d'elements resultants d'aquest aprofitament restarien com a elements catalogats i serien tinguts en compte per a un discurs global i representatiu del massís. En resum, aquestes àrees concretes actuaran en representació de tot l'espai de les Gavarres i justificaran el seu interès etnològic; seran els pilars de la ZIE de les Gavarres, la qual inclourà tot l'espai del massís.

ELEMENTS ETNOLÒGICS SELECCIONATS DE LA BISBAL

El procés de selecció, obert als ajuntaments implicats, ha partit de tots els elements etnològics del massís. El resultat ha estat una llista de quaranta-cinc elements on es durà a terme una comparativa per determinar els conjunts etnològics pilars de declaració. Dins de l'esmentada llista trobem alguns elements del patrimoni etnològic bisbalenc. Ens estem referint al conjunt format per la font d'en Salomó amb els seus pous de glaç i el conjunt del camí vell de la Ganga amb els ponts. S'ha considerat que tots ells són representatius dins de la seva tipologia i que compten amb un bon estat de conservació. Aquests fets, juntament amb l'estima popular i la voluntat demostrada per l'administració, han originat l'esmentada selecció.

La font d'en Salomó i els seus pous de glaç formen un conjunt amb entitat pròpia. La família Salomó comprà el mas Gastó a principis del segle XVII, a mitjan segle el lloguen, però hi continuen vinculats invertint en la propietat. Es creu que una d'aquestes inversions fou la construcció dels dos pous de glaç, per bé que els documents només parlen d'un: el pou que conserva la volta. Sobre l'altre pou descobert hi ha la hipòtesi que no s'acabés mai. Aquests pous són una representació de la indústria del glaç a les Gavarres que compta amb 10 exemplars més.

El camí vell de la Ganga és representatiu de la xarxa de comunicacions que existien en el marc de les Gavarres i que avui dia, per les necessitats del transport, han quedat en desús. Aquest camí comunicava l'interior (la Bisbal) amb la costa. Era un camí amb moltes deficiències que s'aconseguí de millorar a principis del segle XX amb la construcció dels ponts per salvar els desnivells resultants dels cursos d'aigua. ■

Roger Costa Solé (CPCPTC)

Maria Piferrer Saurí (Consorti de les Gavarres)

Amb consens es perfilaran les esmentades zones representatives de la realitat etnològica del massís. Amb la declaració es farà evident el que, de fet, és una realitat en el dia a dia del Consorci: la interacció entre el patrimoni natural i el patrimoni cultural. Un i altre comparteixen espai però cada un té les seves pròpies característiques i, consegüentment, unes necessitats diferents; per tant, cal personalitzar el tractament i els recursos per a una gestió coherent i efectiva. Estem defensant, doncs, una gestió transversal sobre l'espai que conforma el massís de les Gavarres.

1- Pont del camí vell de la Ganga. Principis del segle XX. Fons: Consorci de les Gavarres.

2- Pont del camí vell de la Ganga. Principis del segle XX. Fons: Consorci de les Gavarres.

Autor desconegut. Imatge de Bonaventura Casadevall que fou reproduïda en el llibre *Bisbalencs d'abans* (I), p. 51.

BONAVENTURA CASADEVALL, ARTICULISTA DE L'AVENÇ DE L'EMPORDÀ

"Bonaventura Casadevall, home d'una cultura i d'una humanitat sorprenents, és una figura que hauria de ser estudiada molt més a fons. La divulgació de la seva vida, de les seves activitats i de la seva personalitat seria un estímul molt important per a tots". Amb aquestes paraules David Pujol i Fabrelles acompanya una de les fotografies que formen part de l'article que es dedicà al "senyor Ventura" en el primer volum de *Bisbalencs d'abans*.

L'estudi més complet de la vida i de les activitats d'un dels bisbalencs més significatius de la primera meitat del segle XX es troba en les pàgines que li dedicà Pere Lloberas, historiador bisbalenc i contemporani seu, que ens diuen que fou un personatge de gran influència a la Bisbal i que "fou, tota la vida, un bisbalenc més, tingué la natural irradiació que això comporta, tractant-se d'una persona de forta personalitat. Ni les poques anyades que professà fora de casa no el mantingueren allunyat dels contactes habituals, puix que venia cada vegada que gaudia de vacances, i, quan no era aquí, els periòdics locals continuaven deixant constància de la seva espiritual presència" (Lloberas, 1974, p. 179). Més endavant ens parla de l'homenatge popular que significà el seu enterrament l'any 1945.

Bonaventura Casadevall visqué en una època de canvis i d'esperances, i en aquest sentit és fruit i protagonista de l'època. Nascut de família de tapers, malgrat la mort del seu pare quan només tenia tres anys i el seu origen humil que només li pogué facilitar els primers nivells d'ensenyament, la seva afeció per la lectura i la seva curiositat intel·lectual, juntament amb una forta voluntat, el portaren a assolir un nivell cultural destacat que fou reconegut i molt valorat pels bisbalencs. Les llengües, la cultura en totes les seves manifestacions, els corrents de pensament del moment i les inquietuds socials foren els seus principals interessos que es traduïren en dues activitats bàsiques: la de pensador de les conferències i escrits i la de pedagog que ensenyava idiomes o feia de mestre. La fusió de les dues donà lloc a la seva obra més controvertida *Ventatges que reporta a la civilitat dels pobles la educació neutra de llurs fills*. D'aquest opuscle, ens consta que se'n conserva un exemplar a la biblioteca pública Ignasi Iglésias del barri de Sant Andreu, dins el fons de l'autor

teatral nascut en aquest barri barceloní. No hem trobat cap altre exemplar dipositat en una institució pública.

La seva joventut coincideix amb una època esplendorosa per a Catalunya, que sortia del moviment de la Renaixença literària i que avançava en la consolidació de les idees nacionalistes. La trajectòria particular de Casadevall va paral·lela al desenvolupament polític d'aquestes idees. Efectivament, en un primer moment formà part de L'Escut Emporità, associació bisbalenca que aleshores estava adherida a la Unió Catalanista (Lloberas, 1974) i fou promotor i secretari de la junta local de la Solidaritat Catalana, de la qual fou entusiasta defensor perquè sempre cregué en la idea d'unitat com a mitjà per assolir uns resultats polítics que fessin realitat l'establiment d'una societat moderna a l'alçada de les més avançades del continent europeu. Més endavant, en el 1934, es reconeix proper a les postures d'Esquerra Republicana de Catalunya, malgrat que explica que no forma part de cap partit perquè "no em trobo en situació d'actuar amb la intensitat i l'eficàcia que desitjaria, ja que entenc que quan un home es proposa actuar, deu fer-ho bé i deu procurar que de la seva activitat en surti el màxim rendiment. I com que jo no podria realitzar el que em considero capaç en circumstàncies favorables, he preferit no començar" (*Ciudadania*, número 103). En el mateix article insisteix en la unitat de les esquerres per resoldre els problemes de la República espanyola. En el moment de la confrontació la seva actitud fou exemplar: col·laborà en el salvament d'obres d'art i participà en els projectes educatius de la Generalitat. La victòria de les tropes de Franco i el règim resultant acabaren amb les esperances d'aquest intel·lectual i erudit al qual molts bisbalencs encara recorden amb afecte.

Aquestes notes serveixen per introduir el propòsit d'aquest article, que és la presentació del buidatge de les notícies i articles escrits o referents a Bonaventura Casadevall que hem trobat a *L'Avenç del Empordà*, publicació bisbalenca de L'Escut Emporità, de la qual fou director i n'escrigué la primera editorial. Del setmanari, fruit del moviment de Solidaritat Catalana, es conserva una col·lecció original i una reproducció en microfilm a l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà i constitueix una eina privilegiada per a apropar-

Primera pàgina de L'Avenç del Empordà, número 2 del dia 13 d'octubre de 1906.

se i descobrir aquest personatge cabdal de la societat bisbalenca del primer quart del segle XX. Entre el 5 d'octubre del 1906 i el 9 de desembre del 1911, Casadevall hi col·laborà regularment. Nosaltres hem fet una divisió aleatòria que ens permet tractar el tema en els blocs següents: notícies sobre la vida de Bonaventura Casadevall, notícies escrites i comentades per l'autor i el que considerem escrits més personals on es reflecteixen amb claredat els seus ideals i la seva personalitat, tant per la temàtica que tracten com per l'ús de l'estil que el caracteritzà, i que constitueixen una font d'informació de primera mà que caldrà aprofundir en el futur. Hi ha un altre apartat que correspon a la polèmica sorgida arran de la publicació de l'opuscle abans esmentat que ha estat comentada per Pere Lloberas (Lloberas, 1974, pp. 181-183) i per Lluís Maruny (Maruny, 2007).

TAULA I

Número	Data	Resum
19	09-02-1907	Notícia del nomenament de mestre de l'escola elemental.
35	06-06-1907	Visita de la colla excursionista de L'Escut als clots de Sant Julià a Vulpellac. Explicacions històriques dels llocs fetes per Bonaventura Casadevall
49	07-09-1907	Notícia de la creació de la junta local de Solidaritat Catalana. Bonaventura n'és el secretari.
111	15-11-1908	Retall del Butlletí del <i>Diccionari de la Llengua Catalana</i> sobre els suggeriments aportats per Casadevall.
119	09-01-1909	Notícia de malaltia lleu.
204	03-09-1910	Notícia de la seva estada a Alemanya fent de professor de castellà. Inclou la mateixa notícia i els comentaris del diari gironí <i>Ciudadanía</i> .
252	06-08-1911	Bibliografia. Notícia de la publicació de <i>Ventatges que reporta a la civilitat dels pobles la educació neutra de llurs fills</i> .
253	14-08-1911	Anunci de la venda de <i>Ventatges que reporta a la civilitat dels pobles la educació neutra de llurs fills</i> .

Bonaventura Casadevall només té 21 anys quan comença a escriure els articles a L'Avenç. Tot i així, la primera notícia que ens consta de la seva participació en la vida bisbalenca és de 1904, quan, el diari de Girona, *Lo Geronés*, del 17 de setembre, informa del *Certamen literari humorístic de la Bisbal*, celebrat al Teatre Principal de la ciutat i organitzat pels Quatre gats de frares. Bonaventura en fou el secretari i llegí la memòria que va ser tan celebrada com la resta d'intervencions en l'acte.

Però tornem a l'època de L'Avenç. El bloc de notícies no mereix més comentari. Com moltes de les publicacions locals de l'època, informa sobre activitats o novetats en la vida de membres destacats de la comunitat, en aquest cas, en Casadevall. (TAULA I)

En el comentari d'aspectes concrets de l'actualitat és on en un principi sembla que l'autor es deixa portar, de tant en tant, per la fogositat juvenil o bé per la indignació que sent sobre els fets que comenta. És el cas dels comentaris sobre la representació de *Don Juan Tenorio* a la Bisbal o sobre els fets de la publicació *La Tralla* de Barcelona. Aquest apartat inclou les seves participacions a la secció literària de la publicació –un poema i una traducció– i homenatges a personatges històrics i personalitats destacades. (TAULA II)

Atribuïda a Emili Casas. Fotografia de la redacció de L'Avenç del Empordà que fou reproduïda en el llibre *La Bisbal, anys enrera. 1900-1939*, p. 17. Casadevall és el segon de la filera de dalt, començant per l'esquerra.

TAULA II

Número	Data	Títol	Autor	Resum
4	27-10-1906	<i>Fita gloriosa</i>	B.C	Notícia i comentari de la celebració del Primer Congrés Internacional de la llengua catalana.
5	02-11-1906	<i>A propòsit del "D. Juan Tenorio"</i>	Bonaventura Casadevall	Critica la representació de l'obra a la Bisbal perquè considera que enalteix els defectes més decadents de la raça espanyola i no compleix els requisits que ha de tenir el teatre per avançar en el progrés de la societat.
6	10-11-1906	<i>Desfent injúries</i>	Bonaventura Casadevall	Sobre un article publicat en el número 122 d' <i>El Progreso</i> de Barcelona escrit per un regidor de l'ajuntament bisbalenc amb el pseudònim de Braulio.
10	08-12-1906	<i>Francesch Pi y Margall</i>	B.C	Homenatge de L'Avenç a Pi i Margall. Proposa la recopilació i publicació de les seves obres.
17	25-01-1907	<i>¡Pas als imprudents! Als catalanistes barcelonins</i>	Bonaventura Casadevall	Crida a l'acció política contra l'odi a Catalunya i els atacs al moviment solidari que produí un article de <i>La Tralla</i> i recorda les accions contra <i>Cu-Cut!</i> i <i>La Veu de Catalunya</i> .
25	23-03-1907	<i>En Joaquim Oller. Recort</i>	Bonaventura Casadevall	Homenatge de L'Avenç a Joaquim Oller
33	18-05-1907	<i>Mossén Font y Sagué a la Bisbal</i>	B.C	Notícia de la visita de mossèn Font i resum de la conferència que va fer sobre la història geològica de la terra.
35	06-06-1907	<i>1640-1907</i>	B.C	Similituds de la situació històrica de 1640 amb la de 1907.
40	06-07-1907	<i>El gest de Valencia</i>	Bonaventura Casadevall	Notícia i comentari de la celebració de la Primera assemblea regionalista valenciana. Bonaventura creu que és un pas endavant en la lluita contra el caciquisme i el centralisme.
66	04-01-1908	<i>Llibres vells. Una gramàtica del Sigle XVII</i>	Bonaventura Casadevall	Comentari bibliogràfic.
70	01-02-1908	<i>El centenari del Rey en Jaume Ier</i>	Bonaventura Casadevall	Explica que el comentari del centenari no es fa per entusiasme monàrquic, sinó per reconèixer el paper del regnat de Jaume I en la unificació de les ciutats de la Mediterrània.
149	14-08-1909	<i>A Beatriu. Devant de un quadro del meu caríssim company en Joan B. Coromina</i>	Bonaventura Casadevall	Poema
201	14-08-1910	<i>Palemon</i>	Salomó Gessner	Secció literària. Traducció de l'alemany de Bonaventura Casadevall

És en els seus articles més personals on es mostra més seré i posat, la qual cosa no impedeix que defensi les seves causes amb força i eficiència, ja que domina a la perfecció l'art de la dialèctica i de la retòrica. Els escrits conformen un programa per al catalanisme on no s'omet cap punt i es pot comprovar la progressió del seu discurs en l'opció dels temes que planteja i comenta. Tal com explica en l'editorial que defineix la línia de la publicació, la finalitat de *L'Avenç*, política i social, es basa en el criteri del nacionalisme radical. Es tracta per a Catalunya de participar en la revolució intel·lectual aprofitant la nova cultura europea i mediterrània que s'està dibuixant.

Els eixos i conceptes que permeten articular la demostració de Casadevall són, per ordre de publicació: la llengua, la raça, la modernitat, l'educació de les classes populars –rural i obrera–, l'acció política i social, la referència a la història, el paper dels intel·lectuals, les ciències, la joventut, l'economia, la cultura, la premsa, la moral, la religió i l'educació, segurament el tema central de tot el seu sistema de pensament. És a dir, que tracta i desenvolupa la qüestió plantejada en el primer article amb profunditat, i de manera detallada i concreta en tots els seus articles posteriors.

La mateixa lògica s'aplica dins de cadascun dels articles, estructurats, ben organitzats, el conjunt dels quals conforma un veritable manifest, però també una lliçó, la vocació didàctica de la qual és evident. En efecte, els seus escrits deixen veure el seu tarannà de pedagog: tot i que, com a persona culta que és, redacta de manera acadèmica seguint l'esquema tradicional –introducció d'ordre general, desenvolupament argumentat de la tesi defensada, conclusió– sap alimentar el seu discurs d'exemples accessibles a tots els públics, de referències erudites i cultes que eleven el nivell del debat, i d'una exhortació a l'acció i a la participació de tothom com a conclusió. Aquesta característica va ser subratllada i expressada per Pere Lloberas: "Els articles que publicava a "L'Avenç" són escrits en un estil planer, contenen alguna al·lusió que va més enllà de les lluites passatgeres, i, en suport d'ella, alguna citació erudita. Sempre solia cloure l'exposició del seu pensament en forma de sentència; tant si eren intervencions escrites com orals" (Lloberas, 1974, p. 180).

Pedagog innat sens cap mena de dubte, la lectura d'aquests escrits ens presenta el Casadevall sociòleg, pensador, analista,

intel·lectual amb inquietuds socials, l'home situat en la modernitat sense renunciar a una certa religiositat. Podem concloure, doncs, que Bonaventura Casadevall fou un gran humanista que, tot i que les seves reflexions i les seves conviccions s'arrelen en un context històric i social particularment important de la nostra història, gràcies a les seves qualitats humanes i a la seva saviesa, cultura i obertura d'esperit, ultrapassa el nivell estrictament local, per fer referència a d'altres països que considera com a modèlics i s'apropa, de manera deliberada, al concepte d'universalitat de la condició humana. (TAULA III)

Caricatura de Bonaventura Casadevall atribuïda a Josep Vilà-Clara. *Ciudadania*, número 103, de 14 d'abril de 1934.

TAULA III

Número	Data	Títol	Autor	Resum
1	05-10-1906	<i>Comencém</i>	Bonaventura Casadevall	Línia editorial de <i>L'Avenç</i> que s'uneix al moviment de Solidaritat Catalana, l'únic mitjà útil per assegurar la participació de Catalunya en els canvis internacionals. Reconeix que s'hauran de superar els obstacles per mitjà de la cultura, l'educació i la satisfacció de les necessitats materials.
8	25-11-1906	<i>Acció autonòmica. Introducció a un estudi social</i>	Bonaventura Casadevall	Defineix el concepte d'acció autonòmica: el catalanisme s'ha de fomentar en totes les classes socials i, especialment, en el sector agrari. Els mítings i les eleccions no són una solució al problema de la manca de participació dels sectors més populars en el projecte catalanista que només s'integraran per mitjà de l'educació. L'article està dedicat al mestre bisbalenc Josep Barceló i Matas.
48	31-08-1907	<i>Perills que pot ocasionar a la llibertat de Catalunya la desviació de Solidaritat. Per Catalunya i la Justícia social</i>	Bonaventura Casadevall	Creu que per tal que Solidaritat Catalana assoleixi els seus objectius s'ha de mirar d'evitar el predomini territorial de Barcelona sobre la resta del territori i el de determinades classes socials. Qüestió social, acció política i acció social són conceptes que no es poden separar. Inclou referències a pensadors, entre ells Josep Pella i Forgas.
69	25-01-1908	<i>Greus antinòmies</i>	Bonaventura Casadevall	Publicada a la revista <i>Brand</i> . Insisteix en la importància de la qüestió social i en el paper que han de fer els intel·lectuals.
101	05-09-1908	<i>Esperanto Fako. Rigardante al estonteko</i>	Bonaventura Casadevall	Títol: <i>Mirant l'avenir</i> . Article sobre la ciència. Per estar a l'avantguarda del moviment civilitzador modern cal ser capdavaners en la investigació científica, perquè no n'hi ha prou amb l'acció i la suposada superioritat sobre els altres pobles hispànics per arribar a ser una civilització moderna.
174	05-02-1910	<i>Cultura</i>	Bonaventura Casadevall	Article dedicat a Joan Baptista Coromina sobre la cultura i el paper dels intel·lectuals, de la premsa i de les associacions.
253	14-08-1911	<i>A un jove amich. Carta desclosa</i>	Bonaventura Casadevall	
254	21-08-1911	<i>Resposta</i>	S.P.C	

Finalment, presentem la seqüència del debat que tingué amb mossèn Joseph Corominas. (TAULA IV)

TAULA IV

Número	Data	Títol	Autor
255	26-08-1911	<i>Una contesta al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres.</i>	Joseph Corominas, prev.
256	02-11-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. Aclarint conceptes.</i>	Bonaventura Casadevall
256	02-09-1911	<i>Una contesta al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres (segueix)</i>	Joseph Corominas, prev.
257	09-09-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. Les religions positives i la ensenyansa confessional</i>	Bonaventura Casadevall
257	09-09-1911	<i>Contesta al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres (segueix)</i>	Joseph Corominas, prev.
258	17-09-1911	<i>Contesta al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres (segueix)</i>	Joseph Corominas, prev.
259	23-09-1911	<i>Contesta al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres (Acabament)</i>	Mossèn Joseph Corominas
260	30-09-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. La educació moral i la criminalitat (I)</i>	Bonaventura Casadevall
261	07-10-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. Compàs d'espera. Carta oberta á Mossen Joseph Corominas.</i>	Bonaventura Casadevall
262	14-10-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. El fons de la qüestió.</i>	Bonaventura Casadevall
262	14-10-1911	<i>Rèplica al senyor B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres</i>	Joseph Corominas, prev.
263	21-10-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. El fons de la qüestió (Continuació)</i>	Bonaventura Casadevall
263	21-10-1911	<i>Rèplica al Sr. B. Casadevall sobre lo de les escoles neutres</i>	Joseph Corominas, prev.
264	28-10-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. La moral teosòfica.</i>	Bonaventura Casadevall
266	11-11-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. Segon compàs d'espera</i>	Bonaventura Casadevall
270	09-12-1911	<i>En pro de la Escola neutra. A propòsit d'un intent de refutació. La escola del futur.</i>	Bonaventura Casadevall

Pensem que les taules anteriors poden ser una referència per a totes aquelles persones que estiguin interessades a fer una biografia més extensa i un estudi complet de l'obra i la personalitat de Bonaventura Casadevall. Queda encara molt camí per fer en el coneixement d'aquest personatge tan estretament relacionat amb la nostra història. ■

Annie Unland i M. Teresa Solé

BIBLIOGRAFIA

PUJOL i FABRELLES, David. "Bonaventura Casadevall i Costa. La Bisbal, 1885-1945. Políglot autodidacte" a *Bisbalencs d'abans* (I). La Bisbal d'Empordà, Emili Casas i Genover, 1999.
LLOBERAS, Pere. *La Bisbal, anys enrera. 1900-1939*. Barcelona, Tipografia Empòrium, SA, 1974.
MARUNY i CURTO, Lluís. "Innovació educativa a la Bisbal d'Empordà: l'escola laica (1886-1887) i l'escola moderna (1903-1909)" a *Estudis del Baix Empordà*. Sant Feliu de Guíxols, Institut d'Estudis del Baix Empordà, 2007, pp. 149-170.
Arxiu Municipal de Girona. Hemeroteca: *Lo Geronés*, 17 de setembre de 1904.

08/2008

agost 2008
Edició: 800 exemplars
Coordinació: Xavier Rocas i Teresa Solé
Arxiu Comarcal del Baix Empordà
Plaça del Castell, s/n
17100 La Bisbal d'Empordà
Telèfon/fax: (+34) 972 64 18 01
acbaixemporda.cultura@gencat.cat
Dipòsit legal: xxxxx